

'בהמה המסוכנת לא ישחוט אלא כדי שיכול לאכול הימנה כזית צלי מבעוד יום'. לכאורה יש מכאן כדמות ראייה לסברת האבני-נזר (או"ח תיג) שמלאכת אוכל נפש לא הותרה ביום טוב אלא לצורך אכילת כזית לכל הפחות שהרי נאמר אך אשר יאכל לכל נפש ואכילה בכזית. אך יש לדחות שלכך אמרו כאן 'כזית' כיון שאין דרך לשחוט בהמה עבור פחות מכזית, אם כן כששוחט המסוכנת באופן שאי אפשר לו לאכול כזית הרי זו הערמה הניכרת יותר מדי.

ולענין מעשה לא נהגו כהאבני-נזר, ומבשלים או מוציאים בלא לדקדק על כזית דוקא. ואפשר הטעם משום 'מתוך' (עפ"י 'ביצחק יקרא' כח. ע"ש).

דף מז

'לחם הפנים נאכל לתשעה ולעשרה... שני ימים טובים של ראש השנה נאכל לשבת לאחד עשר'. כתב רש"י: בדוקא נקט ראש השנה, כי בזמן שנהג לחם הפנים לא היו קיימים שני ימים טובים של גלויות.

ונראה מדבריו שאילו היה אפשר שיהיו שני ימים טובים של גלויות, לא היה נדחה יו"ט שני כשם שאין נדחה יו"ט ראשון. ויש ללמוד מזה לענין מילה שלא בזמנה שאינה דוחה יו"ט שני, וכמו שפסק הרא"ש (תשב"ץ ח"ג רפד. ואילו דעת הרמב"ם (מילה א, טו) שדוחה. וכן פסק הש"ך, ודלא כהשו"ע – יו"ד רסו, ח).

לגוף דברי רש"י (כאן ובסוכה מב:) תמה הצ"ח מדוע הוצרך לומר כן והלא בירושלים אף בזמן הזה אין נוהג יו"ט שני. וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד רנב): 'ונהירנא כד הוינא טליא, בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון צל"ח זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פרש"י הנ"ל... ואמרתי לו, מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בחו"ל ולא הניחו כמותם בארץ ישראל, שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל... ואם יהיו רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק, ויהיה גם בארץ ישראל ב' ימים טובים של גלויות, והוי מצי התנא למנקט ב' ימים טובים של גלויות סתם – אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים, דאז לעולם ב"ד הגדול בירושלם סמוך למקדש, אבל בזמן הזה כבר היה אפשר שיקרה כן, וכאשר היה בימי ר' עקיבא באמת... וישרו דברי בעיני הגאון ז"ל ואמר קאלוס'.

ראה ביתר הרחבה בספר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' סב.

ויש שמדייקים מדברי רש"י [ומצאו לכך סימוכים נוספים] שלאחר חורבן הבית נוהגים שני ימים טובים של גלויות גם בארץ ישראל.

וראה בספר 'דרכי חיים ושלוש' (תקכד), מהג"ר אלעזר שפירא ממונקטש:

'מאד השביח מנהג החסידים והיראים בעיר הקדש ירושלים שהולכים ביום טוב שני לכבוד איסורו ולכבוד כלל ישראל אחיהם שבגולה, במלבוש שבת ויום טוב, וגם מונעים עצמם ממלאכה בפרהסיא, הגם שעל פי דינא נפסק בפוסקים להלכה שחול הוא אצלם לענין הנחת תפלין ותפילת חו"מ, מכל מקום טוב למנוע עצמו בדברים שאין נצרך כל כך, כיון שנראה מלשון רש"י... לאחר חרבן בית המקדש צריך גם בארץ ישראל להחזיק יום טוב שני של גלויות...'

ונמצא ב'זהר חי' להגה"ק מהרי"א מקמארנא (פינחס דף רלא): אם יסכימו חכמי ארץ ישראל לעשות גם כן בארץ ישראל כעת שני יו"ט כמו שאנו עושים, היה קירוב הגאולה. וסיים רבינו, הגם שלדינא לא קיימא לן כן, ומי יהין לחדש דבר כזה בימינו נגד הלכות אבותינו ומנהגי רבותינו והחלטות כתבי האר"י ז"ל ומרן הבית-יוסף, על כל פנים בדבר הנ"ל יפה מנהג החסידים והיראים' (וע"ע מנחת אלעזר ח"ה; ארץ ישראל בספרות השו"ת (לר"י שציפנסקי. ח"ג עמ' תעד); מנהגי ישראל ח"ב עמ' קנא).

מאידך יש שכתבו שהנוהג יום טוב שני בארץ ישראל, יש לו לחוש משום בל תוסיף (ע' מנחת שלמה יט, ח).

'...וכלאים בכרם, ושביעית...' הקשו אחרונים ז"ל הלא לשיטת רבי עקיבא ועוד תנאים (בכלאים ז, ד ה) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואם סיכך גפנו על גבי תבואת חברו – לא נאסרה התבואה. וכיון שהתורה הפקירה פירותיו בשביעית מדוע ילקה משום כלאים [והרי רצו להעמיד מתניתין כר' עקיבא]? ויש שחילקו בין חלות האיסור על הפירות ובין ה'לאו' – שהוא שייך אף בשל חברו (וכר יצחק ח"א ז, ב. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ג סה, א). ויש שאין מחלקים בכך, לפי מה שכתב הר"ש שמקורו של ר' עקיבא מקרא **דלא תזרע או מכרמך** – ממילא שמענו למעט גם לענין אזהרה.

ויש לומר כיון שהאיסור חל קודם ההשרשה, ובזריעה לבדה הוא לוקה – ובאותה שעה הזרעים עדיין שייכים לו, וגם הגפנים שלו שהרי אין הזמורות הפקר בשביעית (כמו שכתב הר"ש. ואולם אין הדבר מוסכם – ע' הפלאה כתובות פ; אחיעזר שם; שבט הלוי ח"ב סו"ס קסה) – הלכך יש כאן 'כרמך' וזריעה של בעלים. ובלאו הכי יש לומר שתנא דמתניתין סבר בענין זה כשיטת החכמים החולקים וסוברים שאדם אוסר את של חברו (עפ"י חזון איש שביעית יט, כא. וכן צידד בזה בשו"ת אחיעזר שם).

(ע"ב) זאי אמרינן הואיל, אחרישה לא ליחייב הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור. התוס' מפרשים משום דחיית 'עשה' של כיסוי הדם ל'לא תעשה' של מלאכה. וכבר הקשו המפרשים הלא אין עשה דוחה לא תעשה אלא בעידניה, ואילו כאן בשעה שחורש כל שהוא עובר על הלאו ואינו מקיים ה'עשה'. ובפרט באבנים מקורזלות שמחוסרים כתישה (וע' תור"פ).

ואולם לדעת הרמב"ם (יום טוב א), מדין תורה אף חרישה מותרת לצורך אוכל נפש [וכן נוטה דעת הר"ן], ולפי זה יש לומר שמותרת החרישה לצורך כיסוי בלא דחיית עשה ללא-תעשה, שהרי זה כמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מאתמול כי הלא אנו אוסרים עליו לשחוט אם לא יכסה. וכמו כן לדעת הפוסקים שאומרים 'מתוך' בכל מלאכות, מותר לחרוש לצורך מצוה משום 'מתוך'. ולפי זה מתפרשת הגמרא בפשיטות, שאם יזדמן לו עוף נמצא שחרש בהתר.

[ולפי פירוש זה יש לומר שאין לומר סברת 'הואיל' אלא באופן שיש צד של התר גמור, כמו צורך אוכל נפש שעצם האפשרות הקיימת כבר עתה מחשבת את מלאכתו לצורך אוכל נפש. אבל במקום שההתר הוא משום דחיית איסור, אין להתחשב באפשרות רחוקה שמא יוצר מצב שיצטרכו לדחות משום 'עשה דוחה ל'ת' וכדו', כי באופן זה יש להכריע את המציאות מכח רוב, שלא יבוא הדבר לידי כך] (עפ"י חזון איש קכד).

א. בזה העיר על קושית התוס' (מו: ד"ה רבה) לומר 'הואיל' במלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה. אלא שהתוס' הולכים לשיטתם שמפרשים דברי הגמרא משום עשה דוחה ל'ת והרי מבואר שאומרים 'הואיל' גם במקום דחייה.

ב. צ"ע, אם ננקוט בסוגיתנו שאומרים 'מתוך' בכל המלאכות, מה מקשה 'וכתישה ביום טוב מי שרי' (וע"ע בשער המלך יז"ט א, ד, דף טז ע"ב).

ג. ע"ע טורי אבן חגיגה יח; קובץ שעורים כאן; שו"ת אחיעזר ח"ג סו"ס י"א.

'אפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבילה. והתני רבי חייא... אלא אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה...' ולא חש התנא למנות חיוב נוסף, משום אוכל גיד הנשה של נבילה (כן הקשו התוס') – כי אין בכך חידוש, שהרי זה שיש בגידין בנותן-טעם כבר השמיענו במה שאמר לוקה משום אוכל בשר-בחלב. [ורק על המשנה שנשתנה בלשון 'יש חורש תלם...'], הקשו בגמרא (במכות כא) מדוע לא נמנו לאוין

רבי יהושע אומר: לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא [שהחלה אינה שייכת לבעלים, כי טובת ההנאה שיש לו מכה האפשרות לבחור כהן שירצה, אינה נחשבת 'ממון'. וגם אין אומרים הואיל ואם ירצה ישאל על הפרשתו ונמצאת החלה חוזרת להיות שלו], אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה.

משמע שלרבי יהושע, גם אם מחליט לטרוח ולהפריש חלה מכל לחם ולחם, אין התר לאפות מאחר וכעת ישנה אפשרות שיפריש אחד על הכל (עפ"י חזו"א קכד, ע"ש).

רבי אומר: הלכה כרבי אליעזר. ורבי יצחק אומר: הלכה כבן בתירא (מת.).

א. הרי"ף הרמב"ם רש"י ור"י יוסף (בתוס') פסקו כרבי אליעזר, שכן פסק רבי להלכה [והר"י (בתוס' מת.) דחה הראיה]. וכן נקטו הפוסקים למעשה.

וכתבו הראשונים: כל זה אמור רק בחלת ארץ ישראל, אבל בחלת חוצה לארץ תקרא לה שם קודם האפיה כי גם הטמאה ראויה לכהן קטן. אין שם כהן קטן, לדעת הרי"ף והראב"ד לא תקרא לה שם עד שתאפה. ויש שכתבו אף כשאין כהן קטן אפשר ליתן לכהן גדול שטבל לקריו (ע' בעל המאור). ויש אומרים אף לכהן גדול (טמא) על ידי ביטול ברוב (עתוס' ורא"ש). ויש מתירים על ידי ביטול אף לזר. ויש אומרים שבזמן הזה אין מאכילים חלה לשום כהן (ע' בבכורות כו שיטות הפוסקים).

ומפשט דברי רש"י (מת: ד"ה טמא ליה) משמע שאף בחלת חז"ל נוהגים כר"א.

ב. אירע שקראה שם 'חלה' עד שתאפה – תטיל בצונן, כי גם רבי אליעזר אינו חולק על בן בתירא שהטלה לצונן מונעת חימוץ, אלא שלכתחילה אין לסמוך על כך (ר"י רבנו תם ורא"ש; הגהות מיימוניות יו"ט פ"ג; טשו"ע תנו. ב. ואמנם לפרש"י בתחילת הסוגיא (לגרסה דידן) משמע לכאורה שלר"א אם קראה שם חלה יכולה לאפות החלה מטעם 'הואיל', אך לבסוף כתב (מת. ד"ה אבל ושם ע"ב ד"ה אמר ליה) שאסור לאפותה. אלא שיש לדקדק קצת מרש"י (שם בד"ה מילתא) שלרבי אליעזר אין מועילה הטלה לצונן. ע"ש במהרש"א).

ג. כתב הר"ן (עפ"י הירושלמי): משנתנו מדברת כשכבר גלגל עיסה כשיעור חיוב חלה, אבל כל שלא גלגל אין צורך לכל הנ"ל אלא יחלקנה ויגלגלנה פחות פחות מכשיעור. דעה זו הובאה ברמ"א (תנו. ב.) והגר"א בבאורו מפקפק בזה.

ב. לדעת רבי אליעזר, עובר אדם ב'בל יראה' על חלה שברשותו, הגם שצריך ליתנה לכהן. ולדעת רבי יהושע – אינו עובר.

[טעמו של רבי אליעזר, פרש רש"י במסקנת הסוגיא (להלן מת.) משום שטובת הנאה ממון (וכן דעת בן בתירא, שטובת הנאה ממון. ר"ן). ואילו רבי יהושע סובר טובת הנאה אינה ממון. ולפי גרסתנו (וכ"ה ברי"ף ושר), גם אם טובת הנאה אינה ממון אפשר שעוברים בבל יראה לרבי אליעזר הואיל ואם ירצה נשאל הוא על קריאת שם הלכך נחשב כממונו ועוברים עליו (מן התורה). שער המלך חמץ א, ב – כפשטות דברי הברייטא), אבל דעת רש"י שאין עוברים משום ב"י בגלל האפשרות לישאל, כי סוף סוף עתה אינו שלו (ע"ע בשיטות הראשונים, בשו"ת שבט הלוי ח"ו צה)].

דפים מו – מז

פח. א. האופה מיום טוב לחול – מה דינו?

ב. מהו לאפות ולהכין מיום טוב לשבת?

ג. אפיית לחם הפנים ושתי הלחם – האם דוחה שבת ויום טוב אם לאו?

שאלות ותשובות לסיכום מסכת פסחים

א. האופה מיום טוב לחול; רב חסדא אמר: לוקה [ואין אומרים הואיל ואילו יודמנו לו אורחים ראוי הוא לצורך היום]. רבה אמר: אינו לוקה [אומרים 'הואיל'].

א. גם לרבה יש איסור בדבר מדרבנן, כמבואר בבבליות (עפ"י ר"ה רמב"ן ור"ן ריב"ש טז; רנד). וכן הוכיח בשער המלך (המק' ומצה ג, יא; יום טוב ג, י), שאסור מדרבנן אבל לא מדאורייתא.

ב. רמי בר חמא תלה מחלוקתם במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע במשנה, אם אומרים 'הואיל' אם לאו [ואילו רב פפא ורב שישא בריה דרב אידי דחו לחלק]. וכיון שהלכה כרבי אליעזר שאומרים 'הואיל' הלכך האופה מיום טוב לחול אינו לוקה, כרבה (רי"ף). וכן דעת רוב הפוסקים. ואילו בעל המאור פסק כרב חסדא. (וכן נראה בתוס' בביצה ב:) שנקטו שאין הלכה כרבה. וע' בשו"ת משיב דבר ח"ב עז).

ג. אם לבסוף באו אורחים, מבואר בדברי המאירי שמודה רב חסדא שפטור שהרי הוברר שאפייתו היתה לצורך היום. ובקובץ שעורים הקשה על כך.

ובאבי עזרי (יום טוב א, טו) צדד כדברי המאירי אף במבשל לצורך עכו"ם או לצורך חול, שמא יכול לתקן איסורו על ידי שיאכלנו ביום טוב, ואם כן הלא נראה לכאורה שיהא מחויב לעשות כן.

ב. אופים מיום טוב לשבת על ידי 'עירוב תבשילין' שתקנו חכמים. אבל בלא העירוב – אסור. לרבה, אסור הדבר מהתורה אם לא מטעם 'הואיל' ואם יודמנו לו אורחים'. (הלכך אם אופה סמוך לשקיעת החמה וכדו', בענין שאין שייכת סברה זו [וכן בכל מקום שלא שכיח כלל] – אין התר. עפ"י תוס'). לרב חסדא, מהתורה אין כל איסור לאפות מיום טוב לשבת.

א. בטעמו של רב חסדא פרש"י מפני שקדושה אחת להם, ששניהם נקראו שבת, וכשם שמתר לבשל לבו ביום כן מותר למחר (וע' עירובין לה-לט). והתוס' כתבו הואיל שמצוה לאפות לשבת ואם לא יעשה היום אי אפשר להעשות בזמן אחר – נחשב זה כצורך היום.

ב. הלכה כרבה שצרכי שבת אינם נעשים ביום טוב, אלא משום 'הואיל' מותר מהתורה (רמב"ן ועוד). ויש להזהר שלא לעשות הכנה ביום טוב שחל בערב שבת סמוך לחשכה, בענין שאינו ראוי לאורחים. אבל אין בכלל זה הדלקת הנר – משום שמועיל לו עוד באותו היום (תוס' רבנו פריץ).

ומהתוס' (בביצה ב: ד"ה והיה) משמע שנקטו להלכה דלא כרבה (וע' בשו"ת משיב דבר ח"ב כט עז).

ג. אפיית לחם הפנים ושתי הלחם אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. רבן שמעון בן גמליאל משום רבי שמעון בן הסגן אמר: דוחה את יום טוב [ואין אפיית לחם הפנים דוחה יום צום הכיפורים].

לדעת הסובר צרכי שבת נעשים ביום טוב מהתורה, מחלוקתם בלחם הפנים היא בדרבנן; האם התירו שבות במקדש לצורך שבת הרחוקה, שהרי הלחם הנאפה עתה לא ייאכל עד השבת השניה, או לא התירו אלא שבות קרובה. ובשתי הלחם נחלקו בדרשת לחם; האם ממעטים צרכי גבוה או אין ממעטים אלא צרכי נכרי.

א. לדעת הסובר צרכי שבת אינם נעשים ביום טוב מהתורה, אפשר שרשב"ג חולק על דבר זה עצמו וסובר שנעשים. או אפשר שרשב"ג מתיר מטעם 'הואיל' שיכול לפדותו (עפ"י תוס').

ב. הלכה כחכמים שאין האפיה דוחה יום טוב (רמב"ם תמידין ומוספין ה, י).

דפים מו – מח

שלה

פט. מהן הנפקות המבוארות בסוגיא היוצאות מסברת 'הואיל'?